

Artifex Novus
Pismo naukowe Instytutu Historii Sztuki
Uniwersytetu Kardynała Stefana
Wyszyńskiego w Warszawie
ISSN 2544-5014

Redakcja Artifex Novus
ul. Wóycickiego 1/3 bud. 23
01-938 Warszawa
artifex.uksw.edu.pl

Odpowiedzialność za przestrzeganie praw
autorskich reprodukcji ponoszą autorzy
artykułów

Na okładce:
Paweł Jarodźki, *Tylko sztuka cię nie
oszuka*, 2006 r., szablon na płótnie, dzięki
uprzejmości rodziny Artysty

Redakcja:
dr. hab. Katarzyna Chrudzimska-Uhera,
prof. ucz. (redaktor naczelna)
dr Bartłomiej Gutowski (z-ca redaktor
naczelnej)
dr Magdalena Białonowska (sekretarz
redakcji)
dr hab. Anna S. Czyż, prof. ucz.
dr Paweł Drabarczyk vel Grabarczyk
dr Agnieszka Skrodzka
dr Marta Wiraszka

Redaktorzy naukowemu numeru:
Paweł Drabarczyk vel Grabarczyk
Bartłomiej Gutowski

Redakcja językowa i korekta:
dr Małgorzata Jesiotr

Recenzenci numeru:
dr hab. Piotr Birecki, prof. ucz. (UMK)
prof. dr hab. Waldemar Deluga (Ostravská
Univerzita, Czechy)
dr hab. Agnieszka Gralińska-Toborek,
prof. ucz. (UŁ)
dr hab. Łukasz Huculak, prof. ucz. (ASP
we Wrocławiu)
dr hab. Monika Jakubek-Raczkowska,
prof. ucz. (UMK)
bp dr hab. Michał Janocha, prof. ucz. (UW)
dr hab. Eleonora Jedlińska, prof. ucz. (UŁ)
dr hab. Piotr Korduba, prof. ucz. (UAM)
dr hab. Izabela Kowalczyk, prof. ucz. (UAP)
dr hab. Bożena Kuklińska, emerytowana
profesor KUL
dr hab. Ewa Letkiewicz, prof. ucz. (UMCS)
dr hab. Marta Leśniakowska, prof. IS PAN
prof. dr hab. Katarzyna Mikocka-Rachuba
(IS PAN)
ks. dr hab. Janusz Nowiński,
emerytowany profesor UKSW
prof. dr hab. Maria Poprzęcka (UW)
dr hab. Irena Rolska, prof. ucz. (KUL)
dr hab. Joanna Sosnowska, prof. IS PAN
dr hab. Tomasz Torbus, prof. ucz. (UG)
dr hab. Andrzej Turowski, prof. ucz.
(Université de Bourgogne, Francja)
dr hab. Michał F. Woźniak, prof. ucz. (UMK)
dr hab. Ewa Wójtowicz, prof. ucz. (UAP)
dr hab. Piotr Zawojski, prof. ucz. (UŚ)

Konsepacja graficzna:
Sławomir Krajewski

Opracowanie graficzne:
Piotr Górski

Od Redakcji

DOI: <https://doi.org/10.21697/an.12121>

Obraz jest dzisiaj jedną z najważniejszych broni jaką dysponują protestujący. Pozwala na identyfikację, wieszczy emancypację, mobilizuje do oporu, niesie nadzieję na wspólnotę, poszerza pole dyskusji i walki, przebija się do szerokiego grona odbiorców. Stanowi część ewolucji, którą przechodzi przedstawienie – od „rządu dusz”, przez informację, ku sile sprawczej protestu, ale i definiującej go. Nie pozbawia to obrazu jego dotychczasowych ról, ale określa je na nowo.

Komentując wydarzenia sprzed ponad dziesięciu już lat na kairskim placu Tahrir oraz działania ruchu Occupy, W.J.T. Mitchell pisał o pustych przestrzeniach jako pomnikach protestów. W tym czasie w różnych częściach świata rozmaite „otwarcia w gęstej tkaninie miasta” nieraz jeszcze wypełniały się tłumem. Można wręcz odnieść wrażenie, że i pod tym względem wyraźnie przyspieszyła historia, która każe nam się dziś mierzyć także z obrazami miast opustoszałych i zrównanych z ziemią.

W szóstym numerze „Artifex Novus” przyglądamy się obrazom, które mówią „NIE!” – opresyjnej władzy, przemocy, niesprawiedliwości, wojnie, a także swoim własnym instytucjonalnym i pozainstytucjonalnym uwarunkowaniom, ale też mówią „TAK!” – koniecznym zdaniem protestujących zmianom. Dotyczy to zarówno tego, co dzieje się TU i TERAZ, jak i tego, co miało miejsce dawniej.

Przyglądamy się sprawczości obrazów w ruchach protestu, a także niepokorności i krnąbrności ich twórczyń oraz twórców. Interesuje nas relacja między emocjonalnym, estetycznym i mobilizacyjnym wpływem obrazu, ale też zmiany, jakie ewokują te przedstawienia w ikonosferze; ich możliwości angażowania, ale też komercjalizacji, spowszechnienia czy też banalizacji. Tego, jak przyczyniają się do szerszego niż sam protest oddziaływania – we współczesnych rewolucjach i protestach, w których od zwycięstwa istotniejsze staje się uczynienie ich widzialnymi i idące za tym zmiany. O teoretyczny namysł nad praktykami artystyzmu – artystycznego aktywizmu – w sztuce nowych mediów poprosiliśmy Ryszarda Kluszczyńskiego, który przekonuje, że „współczesna sztuka protestu, w swych najbardziej zaawansowanych formach, przyjmuje obecnie postać nowomediowej sztuki transdyscyplinarnej”. We wnikliwej analizie łódzki badacz ukazuje fenomen sztuki tworzonej w reakcji na „świat jako wyzwanie”, ale też dzięki „światu jako metodzie”.

W bieżącym numerze ruszamy tropem dawnych i współczesnych tendencji ikonoklastycznych, strategii antycenzorskich i sposobów, w jakie sztuka doprowadza do pojawienia się „innych ram pozwalających zobaczyć inny zestaw treści” (Judith Butler). Owe „inne ramy” mogą być niekiedy zbudowane z ironii. Specyficzną formą niezgody na własności akademicki ton i patos świata sztuki miał być ikonoklazm francuskiego ruchu sztuk niezbornych, którego przedstawiciele lubili sięgać po monochromatyczne, opatrzone żartobliwymi podpisami (anty)obrazy. „*Incohérents*” godzili nie tyle w samo pojęcie formy artystycznej, co w – specyficznie wówczas pojmowaną – misję sztuki. Wielokrotnie jako artyści neofici wybierali dla swych dzieł tematy banalne lub otwarcie wulgarnie, z upodobaniem desakralizując i rozprasając proces twórczy – pisze Jakub Woynarowski, wskazując na związki pomiędzy wybrykami niezbornych a traktowanym przez historię sztuki jak najbardziej serio i ikonicznie czarnym kwadratem Malewicza.

Zupełnie nieironiczny i fizyczny charakter miały natomiast akty ikonoklazmu wymierzone w portrety polskich królów, zdarzające się podczas potopu szwedzkiego, o czym pisze Jacek Żukowski, akcentując stojący u ich przyczyn teologiczno-polityczny spłot ideowy – akty te przybierały „formy zbieżne z walką z «idolami» ze względu na

ZORGANIZOWANE KONFERENCJE

Kongres *Rzeźba wszędzie?*, autorka scenariusza dr hab. Katarzyna Chrudzimska-Uhera, prof. UKSW (z Maciejem Aleksandrowiczem i Kamilą Szejnoch) i moderatorka, Centrum Rzeźby Polskiej w Orońsku, 10–13 X

Interdyscyplinarny Kongres Badań nad Cmentarzami, zorganizowany przez IHS UKSW oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa, 20–21 X. W zespole organizacyjnym znaleźli się m.in. pracownicy IHS UKSW dr Paweł

Drabarczyk vel Grabarczyk, dr Bartłomiej Gutowski (przewodniczący), dr Agnieszka Skrodzka, dr Magdalena Tarnowska i dr Marta Wiraszka. Przewodniczącą Rady Naukowej była dr hab. Anna Sylwia Czyż, prof. UKSW

Międzynarodowa konferencja online *Annihilating Evil: Scenes of Fighting, Slaying, Trampling and Binding Bad Forces in Art*, zorganizowana przez dr Magdalenę Łaptaś w IHS UKSW, 4 XI

I Ogólnopolskie Humanistyczne Warsztaty Kazimierskie *Ptaki w kulturze Zachodu* współorganizowane przez dr Romanę Rupiewicz wraz z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, 28 XI w Kazimierzu Dolnym

Konferencja online *Świętych w sztuce obcowanie*, zorganizowana przez prof. dr hab. Czesława Grajewskiego w IHS UKSW, 4 III

Round Table *Christian Nubia as a Bridge between Byzantium and Africa*, zorganizowany przez dr Magdalenę Łaptaś w dn. 26 VIII, podczas międzynarodowego kongresu *24th International Congress of the Byzantine Studies* w Padwie i Wenecji, 22–27 VIII

Round Table *Arts and Crafts of Medieval Nubia and Pre-Christian Sources of its Iconography*, zorganizowany przez dr Magdalenę Łaptaś w dn. 31 VIII, podczas międzynarodowej konferencji *The 15th International Nubian Conference* w Uniwersytecie Warszawskim, 29 VIII – 4 IX

specyficzne pojmowanie wizerunku Pomazańca”. Staropolskie formy sprzeciwu mogły być jednak znacznie bardziej subtelne, o czym przekonuje Przemysław Mrozowski w swej interpretacji bosych stóp Magdaleny Wielogłowskiej na jej nagrobku. Rozważając, czy był to wyraz pokory, czy sprzeciwu, autor przypomina, że wyrazem tej pierwszej może być także naruszenie społecznego tabu. Przemysław Mrozowski w tym samym artykule pisze też o polskim stroju narodowym, który w kontekście rozwijającej się ideologii sarmackiej jawi się jako wyraz kontestacji Zachodu. Orientalizującym strojem celowano w niechciany ustrój, zachodnioeuropejskie wpływy i rozwiązania polityczne, których się obawiano.

Pozostając przy szlacheckim ubiorze – okazuje się, że czasem zbyt łatwo chcielibyśmy widzieć w obrazach wehikuły oporu, jak w przypadku opisywanych przez Ewę Kubiak wizerunków elity inkaskiej. Prześledzenie kontekstów, w jakich funkcjonowały owe portrety, skłania jednak badaczkę do zajęcia bardziej znuansowanego stanowiska, w którym chodzi nie tyle o sprzeciw spadkobierców rdzennych tradycji wobec władzy Madrytu, co podkreślenie względnie uprzywilejowanej pozycji tej grupy w strukturach Korony Hiszpańskiej.

Katarzyna Chrudzimska-Uhera przybliżyła losy i sztukę Grzegorza Pecucha, dla którego rzeźbienie okazało się prywatną strategią obrony godności. Rzeźbiąc w drewnie, ten „młody Łemko wykonujący niewolniczą pracę dla okupanta” toczył swą małą, co nie znaczy że nieznaczącą, batalię o tożsamość. Podobnie, a więc doszukując się w kreatywnych działaniach dążenia do zachowania skrawka osobistej wolności w warunkach niewoli, można zapewne spojrzeć na wykonane w XIX w., w więziennych celach i na zesłaniu artefakty z chleba ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie, o których pisze Monika Paś. W sytuacji niepełnej suwerenności Polski Ludowej rozwijały się formy bizuterii i pamiątek związanych z obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego – ich znaczenia wydobywa, także w kontekście dwóch antagonistycznych porządków celebrowania milenium – państwowego i kościelnego, Michał Myśliński.

Tekstem Jakuba Piotra Fereńskiego żegnamy Pawła Jarodzkiego, współzałożyciela i lidera grupy Luksus, artystę, który kontestował zarówno totalitarną i siermiężną rzeczywistość PRL, jak i potransformacyjny, neoliberalny konsumpcjonizm. Alternatywy dla eksploatacyjnej, plantacyjnej logiki dominującego współczesnego systemu społeczno-ekonomicznego szuka w *milpie* – mezoamerykańskim tradycyjnym sposobie uprawy ziemi, działający we Wrocławiu kostarykański artysta Diego Gutierrez Valladares, wierzący, że fundujące zrównoważone rolnictwo idee mogą przekładać się na praktykę artystyczną, pozytywnie oddziałującą na tkankę społeczną.

W numerze poświęconym sztuce sprzeciwu nie sposób było zmiłnić wagi działań artystycznych dla broniących swego państwa Ukraińców i Ukrainek. O sztuce wymierzonej w agresora i pozwalającej przetrwać wojenny czas pisze Dmytro Meniok.

Zapraszamy do lektury

Paweł Drabarczyk vel Grabarczyk

ORCID: 0000-0002-7264-4943

Bartłomiej Gutowski

ORCID: 0000-0002-7833-7485